

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

УДК 811.161'2'271'25-11:39: 821.161.2'18/19"-343 І.Франко.03=111

ФОЛЬКЛОРИЗМИ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ ФРАНКОВИХ КАЗОК)

Галина СКІРА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна,
каф. перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура*

У статті розглянуто проблему фольклорного забарвлення мовлення І. Франка як складової його естетичної концепції мови на матеріалі казок автора, простежено також особливості передачі фольклорних елементів мовлення, як і важливість їх відображення в перекладі для відтворення не лише змісту казок, а також авторської концепції.

Ключові слова: фольклорна забарвленість мовлення, естетична концепція мови, фольклоризми, відтворення національного забарвлення у перекладі.

Літературна мова постійно перебуває у русі. Змінюються умови і темп життя і це відображається в словнику, фразеології, стилістиці мови. З'являються нові моворитми і стилі масової інформації. Змінюється і художнє мислення, викликаючи до життя нові літературні жанри, оригінальні мовно-літературні форми відтворення дійсності.

Новаторство в мові художньої літератури перебуває в діалектичній єдності з традицією, з тією художньою пам'яттю, яку зберігає мова художнього фольклору. Художня пам'ять, зокрема й фольклорна, в її відповідному мовному вираженні продовжує своє життя як функціонально активний феномен.

Фольклоризми як стилістична категорія не залишаються незмінними в системі стилістичних засобів літературної мови. До фольклоризмів, зокрема, належать фразеологізовані звороти літературного походження. Проте основу фольклорного стилю становить традиційно поетична творчість народу. Із народної пісні до літературної мови і знову до народної пісні переходить мовно-естетична традиція.

Мова фольклору – не лише надійний матеріал для пізнання життя, історії, культури народу, а й цінне джерело для дослідження мистецтва слова, поезії мови. Адже народнопоетична творчість засвідчує особливу увагу до влучного, добірного слова, до оживлення його внутрішньої форми, образно-символічного змісту. Дослідження мови фольклору дає змогу простежити, як віддзеркалюється в літературній мові жанрово-стильове багатство фольклорного слова, якими шляхами, конкретними засобами досягається відтворення справжньої народнопоетичної образності в художніх творах, як через фольклорні слова-символи, назви фольклорно-історичних реалій розкривається культура народу.

“Як засіб спілкування, збереження і творення народної культури, кожна національна мова поліфункціональна. Її розвиток невід’ємний від розвитку народу, який нею користується, а сфера функціонування зумовлена шкалою соціальних цінностей. Через ставлення до рідної мови виявляється ставлення народу до рідної духовної культури, до свого минулого й майбутнього. Плекання духовності в широкому розумінні слова дає основу для розвитку мови. Народ, що творить рідною мовою, думає про майбутнє своєї нації. Намагання заглянути в коріння батьківської мови, побачити її завжди суперечливий розвиток у діалектичній єдності національного й інтернаціонального, прагнення осмислити місце своєї мови у системі близько- й дистантноспоріднених мов – це, на думку І. Франка, здорове національне почуття, що робить мову „органом високих ідей і гуманних змагань” [4, с. 57–58].

І. Франко трактував мову як цілісний організм, сповнений життя й динаміки, що реалізується в бесіді, розмові, способі ведення розмови, в манері говорити, розумів мову не тільки як структуру, але й як процес, що ґрунтується на реалізації арсеналу прийомів, запропонованих нам мовою, для збереження можливості спілкування. Ці думки І. Франко висловлює у багатьох працях. Для нього важливо вивести українське слово на європейський рівень, вписати українську мову в коло цивілізованих мов світу. З інтернаціоналізацією літературного процесу, стверджує поет, відбувається інтернаціоналізація кожної поодинокі літератури, виступає чимраз рельєфнішим її питомий національний характер, її оригінальні прикмети, основні особливості її народного гумору і народного пафосу, властивості її вислову, літературного стилю, поетичної техніки [4, с. 58].

Досліджуючи роль мови в розвитку нації, у своїх наукових розвідках І. Франко обґрунтовував значення народнопісенної творчості в історії української літератури і літературної мови. Теоретичне і практичне осмислення фольклорної спадщини українського народу породило фольклорний струмінь у мовно-поетичній творчості І. Франка. [1, с. 143]. Сонет “Народна пісня” вважають поетичним кредо автора, в якому проголошена ідея постійного зв’язку літературної творчості з її фольклорними витокami. Народну пісню І. Франко називає “криницею тихою”, “криницею з живою, чистою водою”, де “з грудей землі б’ють водяні жили”, що уособлює “творчий дух” народу і “тисячі живить” [3, т. 3, с. 284].

Сила фольклорних асоціацій у тому, що вони легко переходять від світу живої природи до світу людських емоцій. У плані творчого використання І. Франком фольклорних джерел значний інтерес становить опрацювання ним українського обрядового фольклору, зокрема веснянок, що вилилося у його поетичний цикл “Веснянки”, а також знайшло відображення і в інших жанрах, зокрема в казці. Відтак, поема-казка “Лис Микита” починається із строфи, що не тільки описує весну, а й за ритмомелодикою нагадує веснянку та містить чимало фольклорних особливостей мовлення. *Надійшла весна прекрасна / Многоцвітна, тепла, ясна, / Мов дівчина у вінку. / Ожили луги, діброви, / Повно гамору, розмови / І пісень в чагарнику* [7, с.6] // *Spring has arrived ablaze with light / So many-lowered, warm and bright, / Like some sweet girl who wears a wreath. / All nature feels the touch of spring, / The meadows bloom, the forests sing, / There’s talk and hubbub in the heath.* [7, с. 7] // *It was spring. King Lion Tsar Lev, ruler of all the beasts, stood on the terrace of his palace and admired*

the beauty of the rolling countryside that stretched away into the far distance. He loved this time of the year best. The earth had waited for warmth and light during the long drab winter months. Now the sleeping life began to stir and dress itself in colorful garments, particularly in green of all shades. Everywhere fields, meadows and forests were filled with cheerful singing, chirping and warbling of birds. King lion thought the nightingale the most brilliant [8, с. 9]. // *Spring arrived at last: resplendent/ Multifloral, warm and brilliant – / Like a wreathed, beribboned lass / Groves and meadows, in renascence / Filled with talk and sundry noises. / Songs resounded in the bush* [10, с. 105]. Сила цієї строфи у високій конденсованості слова, такій характерній для фольклорного мовлення, чого автор нерідко досягає за допомогою прийому ампліфікації *Надійшла весна прекрасна / Многоцвітна, тепла, ясна*. Іншою характерною особливістю фольклорного мовлення є винесення атрибутивної ознаки у постпозицію до означуваного. Ці два прийоми, поєднані ритмом і римою, створюють емоційно-експресивний образ весни. Розгортання образу і в наступних рядках строфи сприяє розвитком фольклорності образу весни, як її, тобто весну, бачить український народ і як її відтворює українська колективна свідомість у веснянках. Порівняння “*Мов дівчина у вінку*” безпосередньо апелює до уяви читача, в якій виникає обряд святкування приходу весни; два інші ампліфікаційні ряди *луги, діброви та гамору, розмови / I пісень* також є алюзією на фольклор. Характерною рисою особливо українських народних пісень є відтворення у них опису і взаємодії з навколишньою природою, задавання просторово-часового поля, де відбувається дія народнопісенного твору – *луги, діброви*. Такі народнопісенні картини, як зображення поля, де росте жито, пшениця, овес, гречка, картина лісу, діброви, гаю, протиставлення гори й долини, присутність сонця й місяця на небі, картина цвітіння калини, терну, вишні, сливи, – служать лише формулою-символом введення слухача в настроєвий, психологічний світ української народної пісні [1, с. 30]. Інший ампліфікаційний ряд *гамору, розмови / I пісень* передає динаміку, що також є характерною особливістю фольклору [1, с. 58].

Особливо цінним такий матеріал виявляється під час зіставлення культур, що має місце при перекладі творів, написаних на багатому фольклорному матеріалі, і відтворених мовою далекоспорідненою чи віддаленою. Тоді перед перекладачем постає завдання відтворити засобами цільової мови не тільки зміст чи особливості стилю автора, а й специфіку народності чи фольклорності мови оригіналу, що при успішному втіленні їх у тканину тексту перекладу починають функціонувати як екзотизми, доносячи до читача національне забарвлення. Із трьох наведених перекладів бачимо, що досить успішно справляється із завданням відтворення фольклорного характеру оригіналу Богдан Мельник у віршованому перекладі. Атрибутивну ознаку у постпозиції відтворено рівнозначно експресивним постпозиційним утворенням применникової фрази із словом категорії стану *ablaze with light*, що є явищем характерним лише для англійської мови [2, с. 12], крім того, збережено ампліфікаційний ряд *ablaze with light / So many-flowered, warm and bright*.

Другий ампліфікаційний ряд – *луги, діброви* – відтворено паралельною конструкцією *The meadows bloom, the forests sing*, тоді як іменники *talk and hubbub* не повністю передають динамічну ознаку в англійській мові, для якої, як мови аналітичної, характернішим є вживання дієслівних форм [2, с. 19]. Вдалим щодо відтво-

рення національного забарвлення є переклад Адама Гнідя. Передача ампліфікаційного ряду у постпозиції до іменника весна *resplendent / Multifloral, warm and brilliant* включає лише невелику структурну формальну ознаку підпорядкованості особливостям структури англійської мови – вживання сполучника *and* перед останнім елементом однорідних членів, подібне – і в другому ампліфікаційному ряді *Groves and meadows*. Адекватно відтворена і народність порівняння *Like a wreathed, beribboned lass*. Щодо відтворення національної специфіки прозовий переклад Богдана Мельника менш вдалий. Першою причиною цього є, очевидно, те, що переклад прозовий, він апріорно передбачає описовість і меншу конденсованість слівформ. Перекладач занадто детально відтворює оригінал, ввівши таку латентну британську реалію як *countryside*, хоча при цьому відчутні і намагання хоча б частково відтворити етноспецифіку оригіналу, зокрема, використані такі ампліфікаційні ряди, як *fields, meadows and forests ma cheerful singing, chirping and warbling of birds*, а особливо – етнофаунолексеми *nightingale*.

Однією із функцій фольклору є інтимізуюча функція, коли будь-які словотвірні варіанти/засоби, реалії, все, про що мовиться, незалежно від його реального світу в опозиції добро-зло, оформляється здрібніло-пестливими засобами. Інтимність, ліризм, здрібніло-пестливий характер, ставлення, оцінка належать до психологічних констант. Це те, що лежить на поверхні уснопоетичної ліричної мови і тому в першу чергу знайшло відтворення в художньому стилі, який психологічну константу з фольклору переймає як основну ознаку оповідача з народу. Психологічна константа, однак, не означає мовної незмінності: кожний творець видобуває із загальнонародної мови свої образи й тонко відчуває естетичну природу слова [1, с. 30].

Одна з виразних стильових ознак фольклорної мови – постійне творення складних слів – іменників, дієслів, прикметників, прислівників. Народнопісенна мова актуалізує динамічну ознаку у формі іменникової прикладки, збільшуючи вагу складних парних утворень, мотивованих підрядними словосполученнями [1, с. 65–68]. Попри характерні для народної казки парні найменування героїв – **Вовчик-братик** [9, с. 81] // **brother Wolf** [9, с. 10]; **Brother Wolf** [9, с. 47], **Лисичка-сестричка** [9, с. 82] // **sister Vixen** [9, с. 11]; **Sister Vixen** [9, с. 47], І. Франко у своїх казках “Коли ще звірі говорили” використовує і контекстуальні новотвори за фольклорними моделями – **ловці-молодці** [9, с. 81] // **a group of young hunters** [9, с. 10], **їжаче-небораче** [9, с. 105] // **Hedgehog, old dear!** [9, с.37], **Сорока-білобока** [9, с.105] // **the white-winged Magpie** [9, с. 37].

Творення складних слів у народнопісенній мові ґрунтується на потенційних можливостях конкретно-чуттєвої образності, закладеної у віддієслівних формах, на асоціативному зближенні понять і утворення парних комплексів, які можуть існувати або як однорідні члени, або як підрядна конструкція, не утворюючи складного слова, як-от **Кунця, молода дівця** [9, с. 105] // **Coon, the young maiden** [9, с. 37], або як парне найменування **ловці-молодці** [9, с. 81] // **a group of young hunters** [9, с. 10], [1, с. 68].

Такі парні найменування з інтимізуючою функцією є надзвичайно складними для перекладу, тому часто при передачі цільовою мовою передається поверхнева структура найменування, тобто денотативне його значення, наприклад, **Вовчик-братик** [9, с. 81] // **brother Wolf** чи **Лисичка-сестричка** [9, с. 82] // **sister Vixen**

[9, с. 11] при повному ігноруванні глибинної структури і функціонального значення. За відсутності у мові перекладу функціонального відповідника, як у цьому прикладі, перекладач може використати і відповідник на конотативному рівні, конотація якого відрізняється від оригіналу. Варіанти перекладу **Brother Wolf** і **Sister Vixen** у разі написання звертання з великої літери активізують конотативні семи приналежності до однієї віри, ніж семи спорідненості, близьких та дружніх відносин. Авторські новотвори за фольклорними моделями **ловці-молодці**, **їжаче-небораче** та **Сорока-білобока** передані – нейтралізованим перифразом з нульовим конотативним фольклорним забарвленням **a group of young hunters**, функціональним еквівалентом, що передає інтимізоване звертання в англійській мові **Hedgehog, old dear!** та компресованим атрибутивним композитом, характерним для англійської мови **the white-winged Magpie** [3, с. 280].

Народнопісенне мовлення активізує мовні словотвірні типи, які увиразнюють ознаку, що лежить в основі найменування. Форма слова стає джерелом мовної експресії і перетворюється в образ. Слово-образ конденсовано передає зміст поняття, яке охоплює і емоційно-оцінну семантику. Відбувається це шляхом активації таких мовних механізмів як додавання демінутивних та огментативних суфіксів. *Віддихнувши трохи з переполоху, [Лисиця, що сховалася в норі від собак, що переслідували її] почала сама з собою розмовляти: / – Ви, мої **оченька**, що ви робили, коли за мною ті погані собаки гнали? / – Ми пильно дивилися, щоб ти знала, куди від них найліпше тікати / – А ви, мої **ноженька**, що робили? / – Ми бігли з усієї сили, щоб ти тебе собаки не могли догонити / – А ви, мої **вушенька**, що робили? / – Ми уважно надслухали, чи не наближаються твої вороги / – А ти, **хвостиче**, що робиш? / **Хвостиче** розсердився, що Лисиця так неласкаво до нього заговорила, та й каже їй на злість: / – А я мотався сюди й туди, зачіпався то за пеньки, то за гіллячки, щоб ти тебе затримати, щоб ти тебе собаки зловили / – А, то ти такий добрий, – крикнула Лисиця. – Геть мені з хати! / Та й сим словом висунула хвіст із норі, ще й кричить: / – Гей, Лиско й Рябко, цу-цу! Наме вам Лисиччин **хвостик!** Рвіть його! / А Лиско й Рябко немов на те й чекали. Вхопили Лисиччин **хвостик**, як шарпнули та витягли й цілу Лисичку з норі і тут її і розірвали. [9, с. 84] // After getting over her fright and getting back her breath, she began a conversation with herself: / “You, my eyes, what were you doing while those nasty Dogs were chasing me?” / “We looked carefully so that you would find the best way to run to get away from the Dog”. / “And you, my **legs**, what were you doing” / “We ran with all our might so that the Dogs couldn’t catch up with you.” / “And you, my **ears**, what were you doing” / “We listened with attention to hear if your enemies were gaining on you”. / “And you, my **outsized tail**, what were you doing?” / The **tail**, deeply insulted at the disrespectful way she addressed him, answered her with spite: / “Oh, I swung back and forth, getting caught in the stumps or in the bushes to impede your way so that the Dogs could catch you” / “Hah, so that’s what you are like?” howled the Vixen, “out of my burrow with you!” / And with these words she turned and thrust her tail outside her burrow, shouting: / “Hey Lysko, hey Riabko! Here is the Vixen’s **tail!** Tear at it!” / As if waiting for this, Lysko and Riabko grabbed the Vixen’s **tail** and gave it such a sharp pull that they pulled the Vixen herself out of the burrow and there and then tore her to pieces [8, с. 13].*

Як бачимо, цілий фрагмент казки автора збудовано на персоніфікації частин тіла героя і особливому інтимізованому типі звертання до персоніфікованих героїв *оченька, ноженька, вушенька та хвостиче*. Важливим засобом вираження контрасту якраз і виступає зменшувально-пестлива форма звертання *оченька, ноженька, вушенька* на противагу формі звертання із огментативним суфіксом *хвостиче*. Саме цей контраст і стає сюжетотворчим для розв'язки казки – Хвіст ображається і злісно-зумисно намагається розсердити Лисицю у відповідь. Йому це вдається, і роздратована Лисиця чинить з метою провчити Хвоста, хоча не усвідомлює можливих наслідків вчинку і для себе. Дуже важливим для перекладу було б передати цей контраст у фольклорних засобах інтимізації звертання. Варіанти звертання, застосовані в перекладі – *eyes, legs, ears* – не передають необхідної контрастності лише за допомогою єдиної форми лексикалізації перекладу огментатива *outsized tail*. Цікавим навіть в самому оригіналі є контраст з використанням лексеми *хвостик*, коли Лисиця намагається припросити Собак, який, як бачимо, також не відтворено у перекладі.

Фольклоризація є характерною рисою багатьох творів І. Франка, яка втілює на практиці естетичну концепцію мови автора. Казки письменника, написані на матеріалі мандрівних мотивів, вплетені в канву української мови та фольклору і сприймаються як народні, у цьому виявляється своєрідність авторського мовлення, особливо при перекладі казок на далеко споріднені мови. Передача фольклорної забарвленості мовлення І. Франка – одне з найважливіших завдань перекладу.

1. *Срмоленко С.Я.* Фольклор і літературна мова. К.: Наук. думка, 1987. 247 с.
2. *Карабан В.І., Борисова О.В., Колодій Б.М., Кузьміна К.А.* Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) / Навчальний посібник. Вінниця: НОВА КНИГА, 2003. 208 с.
3. *Карабан В.І., Мейс Дж.* Переклад з української мови на англійську мову. Навчальний посібник-довідник. Вінниця: НОВА КНИГА, 2003. 608 с.
4. *Панько Т.І.* Мова і нація в естетичній концепції Івана Франка. Львів: Світ, 1992. 192 с.
5. *Франко І.* Зібр. тв.: У 50 т. К.: Наук. думка, 1976. Т. 3.
6. *Франко І.* Коли ще звірі говорили: Казки для дітей // Зібр. тв.: У 50 т. К.: Наук. думка, 1979. Т. 20. С. 74–172.
7. *Franko I.* Fox Mykyta / Eng. Version by B. Melnyk [a bilingual edition]. Toronto: The Basilian Press, 2001. 238 pp.
8. *Franko I.* Fox Mykyta / Tr-ted by B. Melnyk. Montreal: Tundra Books, 1978. 152 pp.
9. *Franko I.* When the Animals Could Talk. Fables / Tr-ted by W. Szczesny and M. Skrypnyk. Kyiv: Dnipro Publishers, 1984. 88 pp.
10. *Ivan Franko: Moses and other poems / Tr-ted from Ukr. By A. Hnidj.* N.-Y.: Vantage Press INC. 149 pp.

**FOLKLORISMS AS A PROBLEM OF TRANSLATION
(BASED ON THE ANGLOPHONE TRANSLATIONS OF I.FRANKO'S TALES)**

Halyna Skira

*Hryhoriy Kochur Department of Translation Studies and Contrastive Linguistics,
Ivan Franko National University of Lviv Philology Department
Universytetska st., 1, UA-79000 Lviv, Ukraine*

The article discusses the issue of origin as well as implementation into his works of the folklore elements that Franko uses. His ethic concept of language presupposes not only the use of folklore elements in his own creative works, but also constructing new language means that are based on folklore productive patterns of language construction, and are actually author's neologisms. The article also highlights the way the folklore elements, both traditional ones and those created by the author, are rendered in the translation of Franko's fairy-tales, namely poem-fairy-tale *Fox Mykyta* and the collection *When the Animals Could Talk*, into English. The article proves the importance of preserving such elements in translation, as these constitute a part of author's ethical concept of language as well as serve a characteristic feature of author's individual style. The way folklore elements are rendered in the translations by Adam Hnidj, Bohdan Melnyk, Mary Skrypnyk and Wilfred Szczezny is also discussed.

Key words: Folklore elements in author's speech, folklore colouring, ethical concept of language, rendering national colouring in translation.

**ФОЛЬКЛОРИЗМЫ КАК ПРОБЛЕММА ПЕРЕВОДА
(НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ПЕРЕВОДОВ СКАЗОК И. ФРАНКО)**

Галина Скира

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина,
каф. переводоведения и контрастивной лингвистики имени Григория Кочура*

В статье рассмотрено проблему фольклорной окраски речи И. Франко как составной его эстетической концепции языка на материале сказок автора, прослежено также особенности передачи фольклорных элементов речи, как и важность их отображения в переводе для воспроизведения не только содержания сказок, а также авторской концепции.

Ключевые слова: фольклорная окраска речи, эстетическая концепция языка, фольклоризмы, отображение национальной окраски в переводе.

Стаття надійшла до редколегії 02.06.2007
Прийнята до друку 14.10.2007